

Teoretisk perspektiver for å forstå barns utvikling og oppvekst

Artikkelen tar utgangspunkt i de vitenskapsteoretiske og teoretiske perspektivene som danner grunnlaget for min doktoravhandling *Skilsmisse sett med barns øyne – barns sårbarhet og håndtering* (Kvaran 2008). De ulike teoretiske perspektiver viser mitt utgangspunkt for å forstå barns utvikling og oppvekst og til å analysere barns opplevelser. Teorier er nyttige for å forstå begreper, fenomener og sammenhenger, og kan klargjøre egne kunnskaper, erfaringer og analyser.

Først i artikkelen redegjør jeg for mitt vitenskapelige ståsted. Etter mitt syn gir et sosialkonstruksjonistisk perspektiv muligheter til å forstå barn som sosial aktører som påvirkes av og selv påvirker sine omgivelser. Deretter går jeg over til å se på endringer som har skjedd i synet på barn og barndom. Jeg har valgt et sosialøkologisk perspektiv som jeg mener er best egnet til å forstå barn og forklare barns utvikling av tilknytning til andre og samfunnet og barns sosiale utvikling. Videre viser jeg hva nyere syn på barn og barndom kan tilføre av andre perspektiver.

Vitenskapsteoretiske og teoretiske posisjoner

Synet på barn er i stadig endring. Hvordan en velger å forstå barn og barndom, er avhengig av hvilket vitenskapelig ståsted en har og hvilken tradisjon en velger å knytte seg til. Mange hevder (Corsaro 1997, Qvortrup 1994, 1) at barn og barneperspektivet har vært fraværende eller svært mangelfullt innenfor mange fag, vitenskapelige retninger og innen samfunnsplanleggingen. Barns lave prioritering i samfunnet kan forstås ut fra at barndommen ses på som en overgangsfase. Voksenverdenens perspektiv blir å verdsette barn og hva de gjør ut fra at de skal forberede seg på å bli voksne. Ut fra et slikt syn blir barndommens egenverdi, opplevelser og rettigheter truet, og barn blir en marginalisert gruppe i samfunnet. Barn kan i forlengelsen bli sett på som en byrde eller som en omkostningsfaktor, og barns egeninnsats eller arbeidsinnsats, for eksempel i skolen, blir ikke verdsatt eller sett på som en del av samfunnets virksomhet.

Retningene innenfor den tradisjonelle psykologiske og sosiologiske forståelsen av barnet gir gode bidrag til å forstå betydningen av oppvekst og sosialisering. Dette kan være nyttig for å forklare hvordan barn i utsatte familier kommer dårlig ut fordi de har vært utsatt for omsorgssvikt og manglende støtte i sin oppvekst og

utvikling. Men disse retningene fanger ikke opp at barn også er aktive aktører, at barn er egne individer som på ulike måter bidrar og legger føringer på sin egen utvikling. Når en intervjuer barn og unge og ber dem reflektere over sine egne liv, er det innlysende at en tenker på barnet som et handlende individ og aktør. Det er derfor nødvendig å hente bidrag fra de retningene som presenterer et nyere syn på barn og barndom, særlig slik de fremstår i bøkene til Prout og James (1997), Qvortrup (1994,1), Corsaro (1997), Prout (2005).

Sosialkonstruksjonistisk perspektiv

I mitt prosjekt har jeg intervjuet barn og unge om deres liv og opplevelser av skilsmissen. Jeg har lyttet til hva de har å si, deres historier, deres forståelse og deres vurderinger og drøftinger av hvordan ting henger sammen. Jeg har analysert og forsøkt å formidle hvordan barn og unge som handlende aktører konstruerer sine liv. Fra et slikt ståsted er en sosialkonstruksjonistisk forståelsesramme et godt utgangspunkt fordi jeg mener det tilfører nye og utvidede perspektiver på barn.

Denne vitenskapelige posisjonen skiller seg fra de dominerende vitenskapelige retningene som har preget synet på barn og barndom. Det gjelder både den dominerende sosiologiske tenkningen om sosialisering og psykologisk tenkning om hvordan barn blir en del av sin kultur og sitt samfunn. Barn må både forstås biologisk og sosialt og som del av en sosial kontekst. I tillegg er det i det sosialkonstruksjonistiske perspektivet helt essensielt å se på barnet som sosial aktør som gjennom sin aktivitet medvirker til sosiale forandringer.

Sosial konstruksjonisme er opptatt av hvordan mennesker konstruerer meninger seg i mellom, i motsetning til konstruksjonismen som hadde et bilde av at mennesket oppfattet verden ut fra sine egne skjemaer, mønstre eller konstruksjoner. Gergen (1985) er den som klart har formulert en sosialkonstruksjonistisk posisjon innenfor psykologien og er opptatt av at mening som oppstår mellom mennesker enten er intersubjektiv eller relasjonell, og at mening ikke tilhører det enkelte individet.

En sosialkonstruksjonistisk forståelse tar avstand fra den psykodynamiske tenkningen om at selvet eller personligheten finnes inne i folk som en realitet. Burr hevder: «*The multiplicity and fragmentation of selfhood, its*

changeability, and its cultural and historical dependence are at the heart of social constructionist accounts of the person.» (1995:30,31)

Imidlertid bruker de fleste som plasserer seg innenfor den sosialkonstruksjonistiske tilnærmingen begrepet identitet, forstått som at identiteten er sosial og relasjonell og skapes i interaksjonen mellom mennesker. Wenneberg gir uttrykk for dette på en elegant måte:

«Jeger på den eneside helt enig med sosialkonstruktivistene i, at vores erkendelse er indlejret i vores subjektivitet og socialitet. Vi vil aldrig sprænge disse rammer.» (2000:190)

Slik sett inngår alltid vår egen subjektive opplevelser og oppfatninger som en del av konstruksjonen av den sosiale virkeligheten.

En kan ut fra et sosialkonstruksjonistisk perspektiv se på deltakerne i en undersøkelse som aktører som konstruerer, forstår og handler i kontekst eller verden. Sylteviks (1996) innfallsvinkel til analyse av sine intervjuer bygger på et slikt perspektiv. Hun sier at intervjuene kan brukes som datakilde på i hvert fall tre måter:

«For det første som informasjon om faktiske forhold og hendelser som har skjedd. I forhold til slike faktiske forhold og hendelser vil det være muligheter for at det er flere versjoner og flere kilder. For det andre kan intervjuene brukes som kunnskapskilde når det gjelder opplevelsen av faktiske forhold (opplevelser, holdninger og meninger), og i forhold til slik kunnskap er det bare én kilde og én ekspert – nemlig den som intervjues. For det tredje kan intervjuene brukes som kilde når det gjelder hva de formidler av kunnskap om den type sosial hendelse disse intervjuene var.» (1996:77)

Syltevik intervjuet voksne, men hennes perspektiv kan etter min mening også gjelde for intervju med barn.

James, Jenks og Prout (1998) skriver hva sosialkonstruksjonisme kan tilføre perspektivet på barn:

«To describe childhood, or indeed any phenomenon, as socially constructed is to suspend a belief in or a willing reception of its taken-for granted meanings. Thus, though quite obviously we all know what children are and what childhood is like, for social constructionists this is not a knowledge that can reliably be drawn on.» (1998:27)

Formålet med et sosialkonstruksjonistisk perspektiv er mest mulig bevisst å se på hvordan begrepene barn og barndom blir forstått og framstår. Dette perspektivet gir ingen bestemte føringer, og det eksisterer ikke noen endelige løsninger. Sosialkonstruksjonisme som vitenskapelig syn er i stedet opptatt av pluralitet og variasjoner. Barndom undersøkes derfor som multirealiteter, og den kan være konstruert på mange forskjellige måter. Jeg prøver å ses sosialkonstruksjonisme som en vitenskapelig posisjon for å se på barns rolle som aktører i familien og det postmoderne samfunnet.

Sosialøkologisk teori om barn

Man kan forstå barns utvikling som et samspill mellom barnet og miljøet, at påvirkningsretningen ikke går fra miljø til barn, men også fra barn til miljø. Barn vil altså ut fra medfødt personlighet og erfaringer være aktivt med på å konstruere egne miljøer og livsbetingelser ved å velge ut og være med på å skape de omgivelsene som er forenlige med deres individualitet. Dette kan ses i barns valg av venner, fritidsaktiviteter, hobbyer samt valg de gjør innenfor skolen. Schaffer (1999) hevder:

«Børn konstruerer i hvert tilfælde aktivt deres egne erfaringer ved at bestemme karakteren av det miljø, der giver dem de bedste muligheder for selvopfyldelse. Miljøet er således ikke blot noget fremmed, der påvirker barnet udenfra; det er integreret del av barnets personlighed, der i kraft av barnets indsats bliver mere og mere integreret i utviklingsforløbet.» (1999:69)

Det betyr at barns sosiale utvikling er en aktiv prosess, hvor barna selv er med på å velge til og fra, de vurderer, tolker og konstruerer både de sosiale og ikke-sosiale aspektene av omgivelsene. Dette synet oppfatter barnet som aktivt og at det selv står overfor en grunnleggende utviklingsoppgave, som baseres på et multidimensjonalt system av påvirkninger, og hvor barnet selv har oppgaven å konstruere et selvbegrep og ha innvirkning på eget liv.

Bronfenbrenner (1979) var en av de første barneforskere som gjorde et opprør mot tidligere forskning på barn, da denne var preget av positivismen og en usynliggjøring av barnet og barndommen. Synliggjøringen av barneperspektivet skjedde både innenfor kvantitativ forskning og i kvalitative undersøkelser (Alanen 1988, Andenæs 1996, Solberg 1996, Garbarino og Stott 1997). Bronfenbrenners (1979) viktigste bidrag var å påpeke at for å få frem et utdypet barneperspektiv, må undersøkelsene og empirien hentes fra «natural settings», altså fra barnas alminnelige hverdagsliv. Å forske på barnas hverdagsliv betydde at man måtte forlate kontrollerbare og laboratoriumlignende undersøkelser og ta utgangspunkt i barnas naturlige sosiale omgivelser.

Bronfenbrenners (1979) utviklingsøkologiske teori støtter meg i å legge vekt på en tverrfaglig forståelse av barn. Den innbefatter flere vitenskapelige disipliner som sosiologi, psykologi og sosialt arbeid. Bronfenbrenners perspektiv prøver å sammenfatte og forstå de mange innvirkende faktorene i et barns utviklingsprosess og oppvekstvilkår. Bronfenbrenner sier selv om plasseringen av sin teori i forhold til andre tilnæringsmåter:

«One may well ask how an ecology of human development differs from social psychology on the one hand and sociology

or anthropology on the other. In general the answer lies in the focus of the present undertaking on the phenomenon of development-in-context». (1979:12)

Den utviklingsøkologiske modellen legger vekt på hvormange og gjensidig avhengige forhold som innvirker på barns utvikling og sosialisering. Bronfenbrenners teori består av beskrivelse og forklaring på hvordan mennesket påvirkes og sosialiseres av erfaringer og hendelser fra fire nivåer: mikronivået, mesonivået, eksonivået og makronivået.

På mikronivået er barnet i direkte kontakt med dem som bidrar til sosialiseringen. Dette skjer gjennom:

- aktiviteter som barnet enten observerer eller selv deltar i
- relasjoner og følelser som oppstår når barnet er i samspill med andre
- roller barnet utfører eller ser andre utfører

Disse tre kildene til erfaring er hos Bronfenbrenner sentrale for å forklare og forstå barns utvikling og sosialisering. I tillegg bruker han begrepet *opplevelse*, forstått som barnets subjektive opplevelse av sitt miljø for å forklare at samme type miljøforhold påvirker barn på forskjellig måte.

På mesonivået skjer sosialiseringen gjennom den gjensidige påvirkningen mellom de forskjellige sosialiseringsskildene på mikronivået. På eksonivået blir barnet utsatt for indirekte påvirkninger gjennom hendelser og situasjoner som har betydning for de menneskene det er i samspill med. På makronivået befinner det seg overordnede verdier som ideologier, trosretninger etc., som påvirker foreldrene på ulike måter og som får konsekvenser for aktiviteter og oppdragsform.

Individene i utviklingsøkologien blir den bærende enheten i systemet og omtales ofte som aktører i egne livsprosesser og ikke bare som resultat av oppdragelse og sosialisering. Aktørenes egenskaper beskrives i form av roller samt av hvilke oppgaver de har og hvilke funksjoner de ivaretar i forhold til de øvrige i systemet. Familien kan være et eksempel hvor familiemedlemmene har roller, som foreldre, barn, ektefeller, søsken, hvor de enkelte medlemmene har forskjellige oppgaver og ulike funksjoner.

Bronfenbrenner (ibid) operer også med begrepet «økologiske overganger» som er endringer i menneskets utviklingskår. Dette kan være at barn får søsken, at de begynner på skolen, at foreldrene skiller seg, at de flytter etc. Disse økologiske overgangene fører til endrede betingelser og oppvekstvilkår som representerer utfordringer og behov for nye tilpasninger. Begrepet økologiske overganger ligger nært opp til Eriksons

(1982) krisebegrep, hvor krisen består i at situasjoner er nye og at den enkelte ikke har utviklet strategier å håndtere dem på. Måten man takler overganger til en ny utviklingsfase er avhengig av hvordan utviklingen i de foregående fasene har forløpt. Rutter (1990) bruker begrepet «vendepunkter» for det samme fenomenet. Han mener at mange sårbarhets- og beskyttelsesprosesser i individers liv kan være både positive og negative og ha store og konsekvenser for individers framtid. Som eksempel på et vendepunkt nevner han skilsmisse som kan være belastende for barn, men for enkelte kan medføre at en voldelig far fjernes fra hjemmet eller at konfliktnivået i familien blir lavere.

Klefbeck og Ogden (2001) beskriver det økologiske perspektivet som sosialøkologisk, brukt i psykologien for å understreke helhetsspektivet og samhandlingsperspektivet fra en systemteoretisk innfallsvinkel. De hevder at de viktigste bidragene fra modellen er at den fanger samhandlingens kompleksitet og gir en hierarkisk forståelse av hva barns utviklingsmiljø er. Samtidig kritiserer de teoriene og perspektivene for å være allmenne og abstrakte.

Barns utvikling som sosial deltakelse

Haavind (1987) tar et fagkritisk oppgjør med den tradisjonelle utviklingspsykologien. Hun hevder at denne psykologien har beskrevet barns utvikling og sosialisering med utgangspunkt i at forholdet mellom mor og barn er helt avgjørende for hvordan det går med barnet. Haavind (ibid) har utviklet en alternativ modell for utvikling hos barn, hvor målene ikke er statiske, men åpne og bevegelige. Utviklingen knyttes til sosial deltakelse, økt sosial medvirkning og innflytelse, og barnet vurderes selv etter hvert som deltaker i utformingen i samspill, interaksjon med andre og i sosialiseringen. En kan si at barnet er en aktiv deltaker i å påvirke og konstruere sin egen forståelse av seg selv og sine omgivelser. Haavind stiller opp fire væremåter som er av betydning for barnets interaksjon med andre. En væremåte er relativt mer utviklet enn en annen når:

- det er relativt større *gjensidighet* i utvekslingen mellom barnet og den annen part.
- barnet har et relativt sett *utvidet ansvar* for egne handlingers konsekvenser.
- handlinger til barnet inngår i en mer *omfattende funksjonell* sammenheng.
- handlingenes forankring i den mer omfattende funksjonelle sammenheng åpner for en *utvidet motivasjon* som igjen gir nye handlingsgrunnlag. (1987:79,80)

Barnets utvikling i denne modellen blir satt inn i

en kontekstuell og kulturell sammenheng, hvor den sosiale deltakelsen og prosessen ikke er definert på forhånd, men derimot åpen for medvirkning og forandring. Barnets væremåter og handlinger står ikke nødvendigvis i sentrum, men knyttes til andre og de sammenhengene de finner sted i.

I forståelsen av relasjoner som sosial utvikling bygger jeg på arbeidene til Haavind (1987) og Andenæs (1996), hvor temaene er barns utvikling i familien og dagliglivet som kontekst. Disse studiene bygger på kulturpsykologiske (Schaffer 1999, Bruner 1990, Shweder 1992) og kultursosiologiske (Bronfenbrenner 1979, Hundeide 1989, Valsiner og Winegar 1992) teorier.

Haavind og Andenæs vektlegger begge et sosialt perspektiv for barns utvikling som må ses i sammenheng med konteksten barnet lever i. Haavind (1987) hevder at de viktige aspektene ved konteksten for barns sosiale utvikling er sammenvevet i en omsorgsbegrunnelse og en utviklingsbegrunnelse. Hun skriver:

«Omsorg er nødvendig fordi barn ikke kan innfri ordinære krav til sosial deltakelse. Barnet må få tilførsel og assistanse fordi det er barn. Men omsorgen må utformes slik at den etter hvert blir mindre nødvendig. Det spesielle med barneomsorg er at utvikling følger som en konsekvens. Barnet settes gradvis i stand til å innfri mer allmenne sosiale krav og forventninger og blir gjennom dette medlem av et større fellesskap.» (1987:60)

Andenæs (1996) er opptatt av å se barns utvikling som en sosiokulturell utviklingsprosess, hvor man ser hvordan den kulturelle organiseringen av omgivelsene skaper muligheter for barns utvikling. Hun skriver:

«Utvikling dreier seg om å tilegne seg ferdigheter og forståelse som skal til for å fungere sammen med andre. Følgelig må vurderinger av hva som er godt og dårlig sees i forhold til hva som er kulturelt relevant. Dette gir en annen vinkling på diskusjoner om «best for barn», hvordan barn bør ha det.» (1996:373)

Andenæs utvikler Haavinds to omsorgsbegrunnelser. Hun sier at omsorgen skal føre til at ungene etter hvert blir i stand til å ta vare på seg selv. Det medfører at vurderingen av barns livssituasjon må operere med en dobbelthet; «hvordan barnet blir tatt vare på nå og hvordan utformingen av dagliglivet peker framover og gir den nødvendige utviklingsstøtten.» (1996:374.)

Hvis man ser på barnet i et aktørperspektiv, som en aktiv deltaker i sin egen utviklingsprosess, er det forskjellig fra å oppfatte barnets utvikling som enten biologisk eller som påvirkning fra det ytre miljø. Sommer (1997) sier det slik:

«Utvikling oppstår derimot i den gjensidige prosessen mellom aktører. Aktivitet kjennetegner med andre ord

kompetansebarnets forhold til dets sosiale omverden. Med tiden dannes da de nødvendige personlige relasjoner som utviklingen springer ut fra.

... Men utvikling består av mer enn samspill med andre: etter hvert etableres det hos hvert individ et spesielt lager av sosial og personlig erfaring. Person-historisk kontinuitet blir det avgjørende elementet som skiller interaksjonen fra personlige forhold til andre.» (1997:30,31)

Med en slik innfallsvinkel kan man hevde at barns utvikling er et resultat av interaksjon mellom mennesker. Denne oppfatningen av utviklingen står i kontrast de psykologiske teoriene som ser på barnet som en passiv mottaker eller sosialiseringsteoriene som har tilpasning og forming som hovedidé.

Nyere syn på barn og barndom

Prout og James (1997) hevder at tenkningen omkring barn og barndom har tatt utgangspunkt i og har vært relatert til termene rasjonalitet, naturlighet og universalitet. Dette har preget både sosiologien, psykologien og den sosialpolitiske sammenhengen man har satt barndommen i.

Videre hevder James, Jenks og Prout (1998) at barn og barndom oftest er blitt sett på som en del av familiesosiologien. De skriver:

«These are always children and, within what here we call transitional theorizing about the child, the process of this inculcation is referred to as socialization. The direction of influence is apparent: the society shapes the individual.» (1998:23)

Prout og James (1997) hevder at det har vokst fram et nytt paradigme som har røtter og forbindelseslinjer til en voksende politisk og vitenskapelig interesse for barn og barndom på 1970-tallet. Denne utviklingen kan man blant annet se gjennom saker som sto i fokus som barns rettigheter, utnevningen av 1979 som FNs internasjonale barneår, fokus på barnemishandling og seksuelt misbruk. Innenfor flere fagområder har man ført diskursen om hvordan en skal forstå og utvikle begrepene *barn* og *barndom*. Forfatterne trekker fram tre retninger som de ser som aktuelle i denne utviklingen:

For det første at barndom blir forstått som en sosial konstruksjon og at innfallsvinkelen til å forsøke å forstå barndom trenger en fortolkende innfallsvinkel. Denne måten å forstå barndom på, tydeliggjør også at det er barneårene og det umodne som er det universelle, på tvers av samfunn og kulturer. Barndom defineres imidlertid forskjellig i forhold til ulike samfunn og sosiale faktorer, selv om de er en del av samfunnene og den sosiale strukturen i alle land.

Den andre retningen er at barn og barndom er en

variabel i alle samfunnsvitenskapelige analyser, og at barneperspektivet ikke kan bli skilt ut fra variabler som klasse, kjønn og etnisitet.

Den tredje retningen er at barndom og barns sosiale relasjoner og kulturer må studeres som egne fenomener og ikke bare som en del av de voksnes verden og forståelse. Med dette mener Prout og James (1997):

«This means that children must be seen as actively involved in construction of their own social lives, the lives of those around them and of the societies in which they live. They can no longer be regarded as simply the passive subjects of structural determinations.» (1997:4)

Denne tendensen mot et nytt paradigme for å forstå barn og barndom retter ikke fokus mot barndommens historie, men i første rekke mot dagens samfunn, det sosiale livet og de aktivitetene barn utfører og er involvert i. Dette «her- og nåperspektivet» avspeiler seg i to forskjellige retninger. Strukturperspektivet representert ved Qvortrup (1994,1) og aktørperspektivet ved Corsaro (1997).

Qvortrup (1994,2) hevder at man tenker barndom i termer knyttet til avhengighet i større grad enn som individuell frihet. Også storsamfunnet blir forbundet med en negativ påvirkning når man tenker på barns utvikling og barndom, og det er noe man prøver å beskytte barn mot. Ideologisk sett bør barn utvikle seg primært i familien og dets nettverk for å bli kompetente og dugende voksne. Qvortrup skriver:

«The place of childhood may therefore at first sight be understood either empirically as one, which is more institutionalized and thus largely spent outside the family or the parental gaze; or ideologically as one which still belongs to the family. The two interpretations are not necessarily completely contradictory, but there seems to be a schism.» (1994,2:11.)

Corsaro (1997) mener også at det på 1980–90-tallet skjedde en synliggjøring av barn innen sosiologisk tenkning og forskning. Nye perspektiver og begreper er blitt utviklet for å analysere og forstå barn og barndom på andre måter. Hovedpåvirkningen kommer fra konstruksjonistiske og fortolkende perspektiver innen sosiologien. Corsaro mener dette får betydning slik:

«What this means is that childhood and all social objects are seen as being interpreted, debated, and defined in processes of social action. In short, they are viewed as social products of constructions. When applied to the sociology of childhood, constructivist and interpretive perspectives argue that children and adults alike are active participants in the social construction of childhood and in the interpretive reproduction of their shared culture.» (ibid 1997:8)

Barn blir i et slikt perspektiv sett på som aktive

deltakere og som aktører i dannelsen av egne liv og som bidragsyttere i den kulturen og det samfunnet de lever i.

James, Jenks og Prout (1998) hevder at det å forstå og se barnet som en del av den samfunnsmessige strukturen lett fører til at perspektivet i første rekke blir knyttet til de samfunnsmessige betingelsene istedenfor barnet og dets virksomhet spesielt. Hvordan barn oppfører seg i sine omgivelser og samhandler i forhold til kontekster de lever i, mener forfatterne forutsetter studier som setter barn som sosiale aktører i forgrunnen. De skriver:

«... studies which foreground their agency in social action: the lifeworlds of childhood, the daily lived experience of children, their experiences and understandings, their interactions with each other and with adults of various kinds, their strategies and tactics of action.» (1998:138)

Et slikt mål for å undersøke barn som sosiale aktører forutsetter fokus på barns nære relasjoner knyttet til barns hverdagsliv og kontekstuelle forhold. Samtidig må man undersøke sammenhengen mellom barns aktiviteter på forskjellige områder, hvordan de gjensidig påvirker hverandre og hvordan barn beveger seg mellom de ulike posisjonene.

Jeg mener at hvis man skal prøve å forstå barn som sosiale aktører, må man også innta et perspektiv hvor man forsøker å se hvert enkelt barns aktiviteter som uttrykk for forskjellige sider ved barnet. Utviklingen hos barn kan forstås som både en kollektiv og individuell prosess hvor barnet forholder seg aktivt til sine omgivelser, hendelser og samspillet med andre. Da må en utforske barnets aktive konstruksjon og rekonstruksjon av omgivelsene – ikke se på barns handlinger som tilpasning til omgivelsene. Barn er på denne måten aktive skapere av sin egen identitet gjennom selvrefleksjon og ser seg derigjennom som selvstendige subjekter. Selvrefleksjon og aktiv handling må kunne sies å være en sentral karakteristikk av det kompetente barnet. Å se på barnet som kompetent forutsetter etter mitt syn et aktørperspektiv.

Aktør- og strukturperspektivet oppfatter jeg ikke som motsetninger, men som to forsøk på å utvikle nye perspektiver på barn og barndom innen sosiologien. Aktørperspektivet, som sier at barnet aktivt påvirker sine omgivelser, er forskjellig fra den tenkningen som har vært rådende i sosiologien og psykologien omkring barn og barndom, hvor perspektivene på barn har vært preget av determinisme, og hvor barn er blitt sett på som passive deltakere og mottakere fra de(n) voksne og voksenverden. Dette nyere synet på barn som aktører viser seg nå å utvikle seg som felles for de to fagtradisjonene.

Barn som aktører gir mulighet for nye perspektiver og forståelse knyttet til utviklingen av barndom. Samtidig vil de hurtige endringene som nye familiemønstre, institusjonalisering, krav til utdanning og jevnaldersosialisering stille nye krav til sosial kompetanse og «overlevelsesstrategier». Det er individet som holdes fram som det bærende elementet, og handlingene og svarene blir forskjellige fra individ til individ.

Oppsummering

I artikkelen har jeg vist hvordan synet på barn, barndom og familie har endret seg fra det moderne til det postmoderne samfunn og hvordan dette gjenspeiles i utvikling av vitenskapsteorien. Sentrale forskjeller i denne sammenheng er at barn har fått økte rettigheter, at de er blitt individualiserte og at de har fått nye oppvekstbetingelser. Dette innebærer også at betingelsene for barn og unges deltagelse i fellesskap, nettverk og familie på mange måter er endret.

Jeg finner det nyttig å ta utgangspunkt i et sosialkonstruksjonistisk perspektiv. Jeg mener at å se på barn som aktører gir mulighet for nye perspektiver og forståelse knyttet til utviklingen av barndom. Det er individet som holdes fram som det bærende elementet, og handlingene og svarene blir forskjellige fra individ til individ. Samtidig vil de hurtige endringene som nye familiemønstre, institusjonalisering, krav til utdanning og jevnaldersosialisering, stille nye krav til sosial kompetanse og «overlevelsesstrategier».

Jeg har videre valgt å vektlegge en sosialøkologisk teori i forståelsen av barn, fordi det i stor grad fokuserer på hva som skjer i relasjoner mellom mennesker. Barnet ses også her som en aktør som interagerer med sine omgivelser og blir en deltaker i sin egen dannelse og sosialisering. Dette innebærer at min forståelse bygger på at barnas dannelse og utvikling skjer i en sosiokulturell kontekst både i og utenfor familien. Det innbefatter også å se barna som aktører og deltakere – ikke som resultater av tilpasning.

Litteratur

- Alanen, L. (1988): *Rethinking Childhood*, *Acta Sociologica*, 31, s. 53 – 67.
- Andenæs, A. (1996): *Foreldre og barn i forandring*. Pedagogisk Forum, Oslo.
- Bronfenbrenner, U. (1979): *The Ecology of Human Development*, Harvard University Press, Cambridge.
- Bruner, J. (1990): *Acts of meaning*. Harvard University press, Cambridge.
- Burr, V. (1995): *An Introduction to Social Constructionism*, Routledge, London and New York.
- Corsaro, W. A. (1997): *The Sociology of Childhood*. Sage, London.
- Erikson, E. H. (1982): *Identitet – ungdom og kriser*. Hans Reitzel, København.
- Garbarino, J. og Stott, F. M. (1997): *Hva barn kan fortælle os*. Hanz Reitzels Forlag. København.
- Gergen, K. J. (1985): The Social Constructionist Movement in Modern Psychology, *American Psychologist* 40, s. 266-275.
- Hundeide, K. (1989): *Barns livsverden*. Cappelen, Oslo.
- Haavind, H. (1987): *Liten og stor*. Universitetsforlaget, Oslo.
- James, A., Jenks, C. og Prout, A (1998): *Theorizing Childhood*. Polity Press, Cambridge.
- Klefbeck, J. og Ogden, T. (2001): *Nettverk og økologi*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Kvaran, I. (2008): *Skilsmisse sett med barns øyne – barns sårbarhet og håndtering*. Doktoravhandling NTNU 2008:21.
- Prout, A. (2005): *The Future of Childhood*. Routledge Falmer. London og New York.
- Prout, A. og James, A. (1997): A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems, i Allison, J. og Prout, A. (eds.): *Constructing and Reconstructing Childhood*, Falmer Press, London.
- Qvortrup, J. (1) (1994): *Børn halv pris*. Sydjydsk Universitetsforlag.
- Qvortrup, J. (2) (1994): Childhood Matters: An introduction, i: Qvortrup, J. M. Bardy, G. Sgritta og Wintersberger, H. (eds.): *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. Avebury, Aldershot.
- Rutter, M. (1990): Psychosocial resilience and protective mechanisms, i Rolf, J., A. S Masten, D. Cicchetti, K. H. Nuchterlein og Weintraub, S. (eds.): *Risk and protective factors in the development of psychopathology*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Schaffer, R. H. (1999): *Social udvikling*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Shweder, R. A. (1992): *Thinking through cultures. Expeditions in cultural psychology*. Cambridge University press, Cambridge.
- Solberg, A. (1996): *The Challenge in Child Research: From «Being» to «Doing»*, i Brannen, J. og O'Brien, M: (eds.): *Children in Families. Research and Policy*. Falmer Press. London.
- Sommer, D. (1997): *Barndomspsykologi*. Pedagogisk Forum. Oslo.

- Syltevik, L. (1996): *Fra relasjonelt til individualisert alenemoderskap*, Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Valsiner, J. og Winegar, L. (eds.) (1992): *Children's development within social context*. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, New Jersey.
- Wenneberg, S. B. (2000): *Socialkonstruktivisme, positioner, problemer og perspektiver*. Samfundslitteratur, Frederiksberg C, Danmark.